

موضوع:

تفسیر ۹۳ (قرآن، ۱۶۴)

گروه مخاطب:

تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره کتاب: ۱۴۰۵

مسلسل انتشار: ۲۵۲۱

آثار پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی ۲۴۹۱

عنوان: مهدی، ۱۲۵۰ -

تفسیر کلامی - مهدی (آیه نور) / مهدی علیه السلام: مهدی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی - قم، بوستان کتاب قم (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۸۴، ۲۷۲ ص. (بوستان کتاب قم ۱۶۰۵، آثار پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی ۲۴۹۱) (تفسیر: ۹۳، قرآن: ۱۶۴)

ISBN ۹۶۴ - ۵۷۱ - ۸۵۲ - ۲ - ۱۱۵۰۰

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات قیام.

Model: "Tafsir-e Kalam" - "Erfan-e Ayat-e Nur"

ص: ج. به انگلیسی:

[A Theology - philosophical interpretation of the Verse of Light]

کتابخانه: ص: [۲۴۹۱] - [۲۷۱] مسجین به صورت قیامی.

نمایه:

۱. تفسیر اسرود نور، آیه نور، ۲. تفسیر شیهه، قرن ۱۴، ۳. تفسیر کلامی، قرن ۱۲، ۴. تفسیر مهدی، قرن ۱۲، ۵. تفسیر فلسفه و کلام اسلامی، حوزه علمیه قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، مؤسسه بوستان کتاب قم، ج. متفاوت.

۲۴۹/۱۸

۷۸ ج ۸ / ۱۰۲/۵۵ BP

تفسیر کلامی - عرفانی

آیه نور

مهدی علیزاده

تهیه: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی

دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی

۱۳۸۴

بستان کتب

تفسیر کلامی - عرفانی آیه نور

• نویسنده: مهدی علیزاده

• تهیه: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی - پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی

• ناشر: مؤسسه بوستان کتاب قم (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)

• لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه دفتر تبلیغات اسلامی • نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۲

• شمارگان: ۱۲۰۰ • بهای: ۲۶۵۰ تومان

دامن حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

✓ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفایه)، ص ب ۹۱۷، تلفن: ۷۷۲۲۱۵۵ - ۷، فکس: ۷۷۲۲۱۵۴

✓ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب یا همگاری ۱۷۰ ناشر)

تلفن پخش: ۷۷۲۲۲۲۶

✓ فروشگاه شماره ۲: تهران، خ فلسطين جنوبی، کرچه دوم (پهن)، تلفن: ۸۲۶۰۷۳۵

✓ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع پاس، تلفن: ۲۲۳۳۶۷۲

✓ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهارراه کرمانی، گلستان کتاب، تلفن: ۲۲۲۰۳۷۰

✓ فروشگاه شماره ۵: اصفهان، میدان انقلاب، جنب سینما ساحل، تلفن: ۲۲۲۱۷۱۲

پست الکترونیک: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی با آن در وب سایت:
<http://www.bustaneketab.com>

با تقدیراتی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشتند:

○ دوستان: علی اکبر علیزاده ○ کنترل ویرایش: محمدرضا طریقه‌دار ○ حروف‌نگار: تقی بابایی ○ اصلاحات حروف‌نگاری:

احمد مؤمنی ○ صفحه‌آرایی و مصححان فنی: نمرتخانی: مجتبی نورزبان و سید علی اکبر حاجی ○ نظارت و کنترل:

عبدلله‌ای اشرفی ○ طراح جلد: حسن مصدردی ○ مسئول تولید: حسین محمدی ○ کنترل فنی صفحه‌آرایی و پی‌گیر چاپ:

سید رضا محمدی

ناشر

چکیده اثر

موضوع تحقیق حاضر، آیه سی و پنجم سوره مبارکه نور است که در میان آیات قرآن کریم به «آیه نور» معروف است.

در این آیه شریفه، خدای سبحان نور آسمان‌ها و زمین معرفی می‌شود و آن‌گاه نور خدا طی تمثیل پیچیده‌ای به چراغ‌دانی تشبیه شده که چراغی داخل شیشه در درون آن نهاده شده و ماده شعله‌ورکننده آن از روغن زیتون خاصی تأمین می‌گردد.

پرسش‌های اصلی تحقیق عبارتند از:

- یکم - بازکاوی چگونگی حمل مفهوم نور بر ذات باری تعالی؛
- دوم - تبیین منطقی و روشن از پیوستاری معنایی تمثیل ذیل آیه مبارکه و قضیه حملیه صدر آن؛

سوم - رمزگشایی و کشف مراد جدی از نمادها و اجزای تمثیل نور.

پژوهش حاضر دو هدف را دنبال می‌کند:

- ارائه تلاشی ناچیز در راه بسط الهیات ناب قرآنی و توحید و حیانی؛
 - ارائه ترسیم چهره تابناک و با عظمت و کرامت انسان پرورش یافته در مدرسه وحی و ارائه آن به بشر سرخورده و اومانیسیم‌گزیده معاصر.
- برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های تحقیق، در گام نخست طی سه فصل به بررسی عناصر درون‌متنی و زبانی آیه نور (بررسی لغوی، نحوی و بلاغی)

پرداخته شده، سپس با بررسی رویکردهای تشبیهی، سلفی، طبیعت‌گرا و تنزیهی و نقد آنها، طی تحلیل ژرف فقه اللغوی سرانجام به تبیین هستی‌شناختی از نور الهی دست می‌یابیم.

در قسمت بعدی، تفسیر تمثیل نور در دستور کار قرار گرفته است و در مرحله نخست، تفسیر ظاهری و در مرحله بعدی تفسیر باطنی تمثیل مطرح شده است. مجموعاً چهار قول عمده در تفسیر ظاهری تمثیل آیه شریفه وجود دارد که ذکر و نقد شده‌اند. در مقام تفسیر باطنی ابتدا رهیافت‌های آفاقی با تقریرهای متعدد آن و سپس رهیافت‌های انفسی با تقریرهای متنوعش نقل و نقد شده است و در پایان تفسیر برگزیده این پژوهش با رویکرد جامع آفاقی - انفسی پس از تمهید مستوفای مقدمات فنی آن به دست داده شده است.

فهرست

۱۵.....	سخنی با خواننده
---------	-----------------

بخش اول: جستارهایی در ابعاد زبان‌شناختی و زیبایی‌شناختی آیه

۱۹.....	کلیات تحقیق
۱۹.....	موضوع تحقیق
۲۰.....	پرسش‌های تحقیق
۲۱.....	ضرورت یا هدف تحقیق
۲۷.....	روش تحقیق
۲۸.....	ادبیات تحقیق
۲۹.....	پیشینه تحقیق

فصل اول: بررسی وجوه واژه‌شناختی و نحوی آیه شریفه

۳۳.....	الله
---------	------

نکته نخست: بررسی اشتقاق و معانی لغوی لفظ «الله» در روایات

۳۵.....	نکته دوم: اهمیت و جایگاه لفظ جلاله در معارف اسلامی
---------	--

نور.....	۳۶
۱. نور در لغت.....	۳۶
۲. نور در قرآن.....	۳۷
السَّمَوَاتِ.....	۳۸
الارض.....	۳۸
مثل.....	۳۸
المشكوة.....	۳۸
۱. عربی یا مغرب بودن واژه.....	۳۸
۲. رسم الخط کلمه.....	۴۱
۳. معنای کلمه «مشكوة».....	۴۱
المصباح.....	۴۲
الزجاجة.....	۴۳
كوكب.....	۴۴
دُرّی.....	۴۴
قرائت های مختلف واژه.....	۴۴
جمله یکم: فیها مصباح.....	۴۵
جمله دوم: المصباح فی زجاجة.....	۴۵
جمله سوم: الزَّجَاجَةُ کَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرّی.....	۴۵
جمله چهارم: یُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِیَّةٍ وَلَا غَرْبِیَّةٍ.....	۴۵
جمله پنجم: یَکَادُ زَیْتُهَا یُضِیءُ.....	۴۶
جمله ششم: وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ.....	۴۶

فصل دوم: بررسی وجوه زیبایی شناختی آیه نور.....	۴۷
شیوایی و زیبایی زبان قرآن.....	۴۷
جایگاه تشبیه و تمثیل در زبان قرآن.....	۴۹
تشبیه، تمثیل و ابعاد زیبایی شناختی آیه شریفه نور.....	۵۷
۱. تشبیه بلیغ در صدر آیه.....	۶۰
۲. تشبیه مرسل در قسمت دوم آیه.....	۶۱
۳. تمثیلی یا غیر تمثیلی بودن تشبیه مرسل در آیه.....	۶۲
الف) ترکیب در مشبّه.....	۶۴
ب) ترکیب در مشبّه به.....	۶۵
ج) نفی راه یابی قلب در طرف مشبّه به.....	۶۶
تکرار الفاظ و تشابه الاطراف در آیه نور.....	۶۸
طباق و تنکیر در آیه شریفه نور.....	۷۰

بخش دوم: تفاسیر ظاهری و باطنی آیه

مقدمه.....	۷۳
شاکله آیه نور و تفکیک دو بخش اصلی آن.....	۷۳
فصل اول: دیدگاه‌ها و آرا در تفسیر صدر آیه نور.....	۷۵
دیدگاه مشبّه و مجسمه.....	۷۶
جُهمیه و مُعطله.....	۸۰
برداشت‌های طبیعت‌گرایانه.....	۸۳

- رویکرد اهل حدیث و سلفیه به صفات خدا..... ۸۸
۱. صفاتیۀ بلاکفه ۹۰
۲. برداشت سلفیه از آیه نور..... ۹۵
۳. نقد رهیافت سلفی به صفات خبریه و آیه نور..... ۹۷
- اقوال مفسران درباره صدر آیه نور..... ۱۰۷
- فصل دوم: تبیین نظریۀ برگزیده در تفسیر صدر آیه نور..... ۱۱۳
- بررسی معناشناختی و فقه اللغوی واژه نور..... ۱۱۳
- طیف‌شناسی و طبقه‌بندی مضادین نور..... ۱۱۶
- الله تعالی تنها نور حقیقی عالم..... ۱۲۱
- فصل سوم: دیدگاه‌ها و آرا در تمثیل آیه نور..... ۱۲۵
- تفسیر ظاهری تمثیل..... ۱۲۵
- قول نخست: مقصود، وصف نور معرفت و ایمان است..... ۱۲۵
- قول دوم: مقصود، وصف نور مؤمن است..... ۱۲۷
- قول سوم: مقصود، وصف نور قرآن است..... ۱۲۸
- قول چهارم: مقصود، وصف نور رسول اکرم صلی الله علیه و آله است..... ۱۲۹
- تفسیر باطنی آیه کریمه نور..... ۱۳۲
۱. مقدمه: برخورداری آیات قرآن کریم از ظهور و بطون..... ۱۳۲
۲. تفسیر آفاقی تمثیل آیه نور..... ۱۳۸
- الف) آیه نور، نماد مراتب عالم وجود..... ۱۳۹
- ب) آیه نور، نماد تنزلات الهی در عوالم امکانی..... ۱۴۳

۳. تفسیر انفسی تمثیل آیه نور	۱۴۶
فصل چهارم: تفسیر برگزیده تمثیل نور (تحلیلی عرفانی از حقیقت مقام خلیفه‌اللهی). ۱۵۵	
تعیّن اول، نور آسمان‌ها و زمین	۱۵۵
حقیقت انسان کامل، حقیقت تجلی اعظم ساری و وجود مطلق سعی ..	۱۶۶
رهیافت جامع آفاقی - انفسی به تمثیل نور	۱۹۰
۱. تبیین آفاقی ناظر به قوس نزول	۱۹۱
۲. تبیین انفسی ناظر به قوس صعود	۱۹۶
خاتم انبیا و اوصیای محمدتیین، مصادیق تمثیل آیه نور	۲۰۶
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۲۲۹
کتاب‌نامه	۲۳۱
نمایه	
آیات	۲۵۵
روایات	۲۵۹
اعلام	۲۶۵

سخنی با خواننده

بی‌شک تأمل و تدبیر در آیات قرآنی، از بهترین و مطمئن‌ترین راه‌های کسب معارف الهی است. ترغیب و تشویق مؤمنان، به تأمل و تدبیر در آیات قرآن نیز به همین قصد و غایت است.

طبیعی است این امر، بدون استفاده از روش‌های فنی استنباط و رعایت همه قواعد فهم متن امکان ندارد. در ادیان، به کارگیری امکان‌های معرفتی علوم مختلف در تفسیر و توضیح متون مقدس امری شایع و رایج است. با وجود این، بی‌تردید عارفان و متکلمان بیش از سایر دانشمندان، به این امر اهتمام ورزیده و از امکان‌های مختلف معرفتی در فهم متون مقدس، به ویژه قرآن کریم، بهره جسته و سهم عمده‌ای در قرآن‌پژوهی به خود اختصاص داده‌اند.

یکی از ویژگی‌های قرآن کریم، عرضه توحید ناب و عمیقی است که نظیر آن را در سایر کتاب‌های مقدس نمی‌توان یافت. آیات بسیار زیادی در قرآن کریم به بیان توحید اختصاص یافته که از این میان، آیه مبارکه نور (سوره ۲۴، آیه ۳۵) از جایگاه خاصی برخوردار است. اهمیت این آیه تا بدان پایه است که حکیم بزرگی، چون صدر المتألهین می‌گوید: «سزاوار است آدمی تمام عمر

خود را در راه فهم و کشف اسرار این آیه صرف کند.

در این آیه شریفه، خداوند نور آسمان‌ها و زمین دانسته شده و این نور به چراغ دانی تشبیه شده که چراغی داخل شیشه، درون آن قرار گرفته است. خواننده متفکر ممکن است از خود بپرسد: معنا و مفهوم نوری که در این آیه با خدا یکسان دانسته شده، در چارچوب توحید قرآنی چیست؟ مقصود از تمثیل پیچیده‌ای که در ذیل آیه شریفه نور آمده چیست؟ خداوند با این تمثیل می‌خواهد چه حقیقت و یا حقایقی را بیان کند؟

پرسش‌های یاد شده و سؤال‌های دیگری از این دست، در کتابی که پیش روی خواننده قرار دارد طرح شده و مؤلف محترم با استفاده از ره‌آورد معرفتی قرآن پژوهان، به ویژه عارفان و متکلمان، کوشیده به آنها پاسخ گوید و ارتباط این حقایق را با مباحث مهم و خواندنی «انسان کامل» تبیین کند.

پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی ضمن تقدیر و تشکر از مؤلف محترم حجة الاسلام والمسلمین عزیززاده و تمامی افرادی که در سامان یافتن این اثر سهیم‌اند، امیدوار است که عرضه و انتشار آن، گامی برای غنی‌سازی فرهنگ مکتوب کشورمان باشد.

پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی
پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی